

НАУКОВА Й ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ І ВЗАЄМОДІЯ

© Монастирська Г.В., 2011

Під інноваційною діяльністю ми розуміємо організаційно-економічну активність наукових, проектно-конструкторських, технологічних організацій, підприємств, бізнес-структур і органів управління, що забезпечують створення і впровадження інновацій. Згідно концепції професора Пола Ромера, автора нової теорії росту (New Growth Theory), сучасна економіка пов'язана з ефектом зростаючої віддачі, що забезпечується саме використанням нових знань і технологій. А важливі і перспективні інновації, нова конкурентоспроможна продукція можуть народжуватися тільки на надійному науковому фундаменті. Тому наукову діяльність, яка є за своєю сутністю виробництвом знань, можна розглядати у єдиному процесі створення інновацій. Власне, інноваційний процес і передбачає „походження” інновації від наукової ідеї до її прикладного дослідження, і далі – через конструкторсько-технологічні розробки – втілення спочатку у дослідно-експериментальному, потім – серійному виробництві і наприкінці – відповідний супровід у сфері її використання.

Такий цілісний підхід має бути забезпечений як на макрорівні, у сфері державного управління, так і на мікрорівні, де знання безпосередньо продукуються та втілюються в інноваціях. У зв'язку з цим ставляться нові задачі в області інноваційної і науково-технічної політики, що значною мірою пов'язані з активізацією розвитку інноваційної інфраструктури шляхом впровадження ефективних механізмів використання досягнень української науки.

Великий потенціал щодо участі в інноваційній діяльності має Національна академія наук (далі НАН) України. Для цього в неї є могутній інтелектуальний потенціал, який складається з висококваліфікованих творців новацій та передових розробок у багатьох галузях науки і техніки, а також налагоджена система підготовки наукових кадрів і певні інформаційні і матеріальні ресурси (останні, на жаль, сьогодні дуже обмежені).

Вчені академічних інститутів завжди не тільки проводили теоретичні дослідження, але й реалізували результати багатьох з них на практиці. Саме академічні інститути були ініціаторами створення в Україні перших технологічних парків, інженерних центрів та інших перспективних форм просування інновацій. У сьогоднішніх умовах питання про те, чи повинна академічна наука займатися інноваційною діяльністю, на наше переконання – зайве. Тим більш, що галузеву науку у більшості сфер економічної діяльності втрачено. Тому необхідно активне залучення до інноваційного процесу вчених НАН України – через нові організаційні форми створення і реалізації інновацій, які б ефективніше використовували наявні інтелектуальні ресурси та розширювали доступ до наукових знань (відповідні кластери, матричні структури, приватно-державне партнерство і т. ін.).

Водночас слід зазначити, що існують значні проблеми, пов'язані з впровадженням наукових розробок, створених в академічних інститутах. Сьогодні надходження до так званого спеціального фонду держбюджету (позабюджетні надходження) складають лише 19 відсотків від загального обсягу фінансування Академії (для порівняння: наприкінці 1980-х років співвідношення між бюджетом та надходженнями за госпдоговорами було приблизно п'ятдесят на п'ятдесят). Це зумовлено, в першу чергу, суттєвим зменшенням попиту вітчизняної економіки на наукові розробки.

У період ринкової трансформації наукове співтовариство перетерпіло суттєві перетворення. Змінилося становище науки, передусім її фінансування та структура, підсилилася самостійність наукових організацій, але скоротилася і була деформована дослідно-експериментальна база академічної науки, що слугувала саме для доведення наукових розробок до стану експериментального, і навіть промислового зразка, який можна було передавати безпосередньо у виробництво. З іншого боку, при інститутах почали створюватися нові, економічно незалежні структури: інноваційні та

інженерні центри, малі підприємства та інші, які, базуючись на досягненнях академічної науки та використовуючи її авторитет, кадри та обладнання, та маючи незалежний статус, продукували інноваційну продукцію і одержували прибуток. Власне, такі інноваційні структури забезпечили адаптацію ряду академічних установ до нових соціально-економічних умов, допомагаючи їм (передусім фінансово) виживати у складних обставинах.

Проте вчені не завжди здатні довести власні ідеї до стадії впровадження (хоча академічні інститути не раз доводили протилежне). Будучи ініціаторами інновацій, вони не є їх організаторами. Необхідно відповідне інноваційно орієнтоване середовище, у якому б комерціалізувалися наукові розробки, активне використання наявних механізмів взаємодії академічної науки і виробництва та формування нових форм участі академічної науки в інноваційному процесі.

Як казав Дж. Брант, “єдиний у своєму роді процес, що об’єднує науку, техніку, економіку, підприємництво і управління, – це процес науково-технічного нововведення. У ньому втілюються ті знання, що компетентний керівник, ефективно працюючий вчений, розумний чиновник і просто освічений член суспільства повинні мати завтра. Це процес перетворення наукового знання на фізичну реальність, що змінює суспільство” [1, 30].

Продукти діяльності наукових організацій – знання, і вони також можуть бути предметом купівлі-продажу в тому або іншому вигляді. Але відсутність чітких перспектив, стартового капіталу, наявність інноваційного ризику, невизначеність питання щодо інтелектуальної власності в Україні, відлякують потенційних інвесторів. Тому щоб ці, досить специфічні продукти науки допровадити до споживача, необхідні послуги посередників. Такими посередниками між науковими організаціями та споживачами можуть виступати структури, які створюються як у рамках науки, так і за її межами:

- венчурні фірми, малі інноваційні фірми;
- інкубатори та технопарки;
- інноваційні центри, консалтингові, юридичні та інші фірми, які, обслуговуючи інноваційний процес, сприяють просуванню наукової розробки до споживача.

Наукові відкриття (зокрема, у природничих та технічних галузях досліджень) продукують переважно молоді вчені, які шукають нові шляхи в науці, мають власні погляди і мотивацію, тому вони потрібні фундаментальній науці. І саме в академічних інститутах зароджуються підвалини нової, постіндустріальної траєкторії розвитку суспільства, саме тут зосереджені фахівці, які можуть передати науковій молоді свій досвід і знання – тут найбільша концентрація вчених найвищої наукової кваліфікації. З іншого боку, науку живлять нові покоління спеціалістів, орієнтованих на інновації, підготовку яких можуть забезпечити передусім механізми освіти, спрямовані як на фундаментальні знання, так і на розвиток інноваційності, формуючи відповідні ціннісно-мотиваційні засади майбутніх інноваторів.

Отже, процес підготовки майбутніх розробників інновацій та їх подальшого використання має бути узгодженим та спроектованим через реалізацію нових форм взаємодії науки і освіти (програми спеціалізації для випускників і т. ін.). Тому кооперація академічної і вузівської науки є актуальною, що означає необхідність серйозних інституціональних зрушень у сфері науки, подолання бар’єра як всередині цієї сфери між її окремими, роз’єднаними секторами, так і між нею і структурами, що безпосередньо забезпечують впровадження інновацій. Тенденція останніх років – нові функції наукових інститутів і вузів (окремі академічні установи вже пішли цим шляхом і створили у своїй структурі власні наукові школи, учбові відділення, а вузи посилили дослідницьку діяльність), а також певні кроки до поєднання їхніх зусиль.

Разом з тим можливості співробітництва використовуються далеко не повністю, зокрема, щодо створення інноваційного середовища. Ми вважаємо, що між вищими учбовими закладами та академічною наукою слід активніше розвивати відносини партнерства і поступові зустрічні кроки, а не провокувати, копіюючи західні принципи організації науки, конкуренцію щодо майбутнього розвитку: ні ті, ні інші не спроможні у найближчій перспективі замінити одне одного.

Являючись прибічниками інституціонального підходу, ми вважаємо, що для переходу до інноваційної економіки повинна бути реалізована інституціональна модель інноваційної політики, згідно якої слід створювати інститути, умови і інфраструктуру для інноваційної діяльності,

забезпечуючи взаємодію учасників ринку знань і ринку інновацій: представників академічної, галузевої та вузівської науки із представниками великого та малого бізнесу та відповідних державних структур, яка може здійснюватися у формах участі у спільних програмах і проектах (досліджень, створення інновацій тощо), консорціумів з державним (частковим чи повним) фінансуванням, угод про спільну діяльність (науково-технічну, інноваційну і т. ін.), надання грантів державою та бізнесом науковцям або інших форм підтримки досліджень.

Державна науково-технічна політика має сьогодні поверхневий, фрагментарний характер і слабо впливає на ефективність науки. У той же час наука, і академічна, і вузівська, потребує глибоких перетворень, передусім, щодо інноваційного напрямку своєї діяльності. Вона не повинна залишатися поза інноваційним процесом, а має його очолити, активно сприяючи переходу економіки України на шлях інноваційного розвитку. Саме наукові новації – первинне джерело інновацій у всіх сферах діяльності, а вчені – автори переважної більшості інноваційних ідей. Наукова діяльність, науковий пошук мають стати першим етапом інноваційного процесу, забезпечивши, з одного боку, високий рівень та актуальність інновацій, а з іншого – завдяки інтересу інвесторів до піонерних фундаментальних розробок, – зміцнення додатковим фінансуванням досить скромної матеріальної бази науки. Саме на базі вітчизняного наукового потенціалу можна сформулювати національну інноваційну систему і здійснити технологічні прориви хоча б в окремих галузях знань і відповідних сферах діяльності. Тільки у поєднанні цих галузей і сфер може подолати кризу української науки і української освіти, що спостерігаються останніми роками, та надати новий імпульс інноваційному розвитку української економіки.

1. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями: [монографія] /сокр. пер. с англ.- М.:Экономика, 1989. – 271 с.

Н.В. Наконечна
ЛДУВС

ОСОБЛИВОСТІ ТІНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

© Наконечна Н.В., 2011

Одна з найгостріших проблем української економіки – це тінізація фінансового сектору, яка паралізувала економічний оборот і господарське життя, спотворила та зробила ненадійними відносини між підприємствами, набула загрозливих гіпертрофічних форм і масштабів. У нашій країні майже половина всіх платежів і розрахунків здійснюється готівкою, тоді як у країнах з розвинутою ринковою економікою – не більше 3-5%. Надмірно велика частка готівкового обороту зумовлена не потребою поліпшення платежів і розрахунків у країні, тим більше не поглибленням та розширенням сфери ринкових реформ, а насамперед інтересами і вимогами тіньовиків. Намагаючись приховати свою бізнесову діяльність, вони не бажають, щоб здійснювані ними операції, серед яких немало сумнівних, незаконних, оплачувалися безготівково, відображалися на їх рахунках у банку, підлягали контролю з боку правоохоронних органів і оподаткуванню[1].

Оскільки Україна дедалі більше втягується в глобалізаційні процеси і відгородити себе від усього світу не може, головні зусилля держави повинні бути скеровані на вироблення власної економічної політики, яка б відстоювала і захищала свої національні інтереси, законні права суб'єктів господарської діяльності на рівноправну, взаємовигідну співпрацю. А це, своєю чергою, може бути гарантовано лише у разі створення в нашій країні сучасної ринкової економіки і відповідного механізму регулювання економічних відносин, наближення їх до світових стандартів,